

Obediëren in gerechtigheid

Geachte vergadering!

Wij brengen onze jaren door als een gedachte. Als een woord mag u ook zeggen. Dat is een uitdrukking van de leider Mozes. Op een speciale manier gaat deze wijsheid op voor ons staatkundig gereformeerd partijleven. Elk jaar, nauwkeuriger gezegd: elke jaarrede, die bekend staat als een partijrede, is een gedachte of een woord. Wanneer ik die vijftien titels van de partijredes, die ik in uw midden heb mogen uitspreken overzie, krijg ik zin daar een beschouwing aan te wijden. Ik doe dit niet. Het zou ons thans te ver voeren. Slechts twee opmerkingen wil ik me veroorloven. Inderdaad het zijn reeds vijftien keren.. Waar blijft de tijd? Inderdaad brengen wij onze jaren door als een gedachte. Op de 21^e februari 1962 stond ik voor de eerste keer voor uw vergadering. Ik weet niet of u het zich nog herinnert. Toen begon ik, als nu, met dezelfde aanspraak om dan te vervolgen: uw ogen zijn op mij gericht, maar uw gedachten gaan uit naar de man die vijftien jaren achtereen in deze vergadering zijn rede uitsprak of deed voorlezen. Uw en mijn gedachten gaan uit naar de man die vorig jaar in ons midden zelf bekende zodanig hij was: een weerspannige, een weerspannige.

Een weerspannige! Die dominee Zandt goed gekend hebben, horen het hem nog zeggen. Hoe krachtig het bewijs dat hij nog leeft voor velen van ons, nadat hij gestorven is. Het heeft me veel geholpen dat ik, destijds te Monster, hem te Delft meermalen heb bezocht om te weten hoe hij de koers zag voor de partij die zijn hart bezat. Tevens sterkt ongemeen de bekendheid met het antwoord op de vraag wie hij gaarne hem zag opvolgen.

Vijftien partijdagen met redevoeringen van ds. Zandt en, zoals u vernomen hebt, vijftien keer van mij dat maakt dertig jaren. Inderdaad, wij brengen onze jaren door als een gedachte. Hoevelen gingen uit ons midden heen. Slechts wil ik noemen naast dominee Zandt de heren Kodde en Van Dis, die eens samen met dominee Zandt de Tweede Kamerfractie van de staatkundig gereformeerden vormden en met en in hen gedenken wij die grote schare van werkers binnen onze partij die eens met ons waren.

Met dank jegens de Heere herinneren wij ons de arbeid van hun liefde. Dit was mijn eerste opmerking.

Nu de tweede. Wanneer ik de opschriften van de laatste partijredes nalees kom ik ook de titel 'Voor de veertiende maal' tegen. Korthedshalve en voor afdoende duidelijkheid citeer ik nu ook de eerste zinnen van die partijrede.

Geachte vergadering,

Deo Volente 28 april neemt onze Staatkundig Gereformeerde Partij voor de veertiende maal in haar ruim vijftigjarig bestaan deel aan de verkiezingen van de Tweede Kamer van de Staten Generaal. Ik meen stellig, dat het nodig is de belangstelling van u allen en van de gehele partij te vragen voor de komende stemming. Ons bestaan als politieke groepering betekent de wil om als een man ons in te zetten voor de electorale strijd. Bovendien moet ons beginsel ons te sterker dringen, dat we met alle kracht en macht ons aangorden omdat er juist de jaren waarin wij leven getornd wordt aan alles, waar wij op grond van Gods Woord aan hechten. Het is ons er allereerst niet om begonnen uit geringe motieven een groot aantal stemmen en zetels te verwerven, maar toch wel om een zo krachtig en kundig mogelijk geluid waarin onze uitgangspunten helder doorklinken. Wij zijn in de gemoede overtuigd, dat ons volk bijzonder gebaat is met een regiem overeenkomstig de heilzame Wet van de Allerhoogste. Is de moeite, waaraan we ten prooi zijn niet een gevolg van het verlaten van de Heere, aan wie in voorbije tijden 's lands zaken ongetwijfeld in meerdere mate bevolen waren? Als Staatkundig Gereformeerde Partij willen wij aanknopen bij de edelste tradities van ons nationaal bestel. Is het een schande of mogelijk zelfs een misdaad, wanneer wij ons beijveren de beste waarborgen te zoeken voor de welvaart van ons beminde vaderland? Meer dan ooit heeft ons volk in deze periode van verwarring en verval, van onvrede en onbehagen nodig het Getuigenis van de Opperste Wijsheid.

Aldus luidde het appel in 1971 voor de toen ophanden zijnde verkiezingen. Ik hoef thans nu wij weer voor de vorming van een nieuw aan te wijzen volksvertegenwoordiging staan, nauwelijks andere woorden te kiezen. Misschien, ja zeker moeten de verwarring en het verval met schriller kleuren getekend worden. Om die reden moet in correspondentie daarmee de oproep tot wederkeer en tot gehoorzaamheid aan het getuigenis van de Opperste Wijsheid des te dringender weerklinken. De situatie is wel ernstiger, maar niet ongelijk.

Als gezegd nam de Staatkundig Gereformeerde Partij in 1971 voor de veertiende keer deel aan de verkiezingen voor de Tweede Kamer van de Staten Generaal. Reeds het jaar daarop door het ontijdig vertrek van het kabinet Biesheuvel werden we opnieuw naar de stembus geroepen. De goede verstaander begrijpt dat ik het voorbeeld van anno 1971 volgend thans mijn rede de titel 'Voor de zestiende maal' zou kunnen meegeven. Ik heb die verleiding weerstaan. Met enige moeite behoort ik te bekenen. Want de goede verstaander heeft tevens vastgesteld dat wat mij betreft dit ook de zestiende maal is dat ik de jaarrede ten beste geef. Het zou dus dubbel op geweest zijn. Aardige samenvalling.

Ik wil u niet onthouden waarom de keus op die gedachte niet is gevallen. De partijleiding besloot om voor de eigen verkiezingscampagne zich te verenigen in het bijbels getuigenis: gerechtigheid verhoogd een volk... Ik vond dat van die gerechtigheid ook iets hoorde in het opschrift van de partijtoespraak. Eveneens achtte ik van belang aan te geven hoeveel er aan ons gelegen is aan te sluiten bij de nationale en christelijke tradities van ons volk die uitnemend zijn verwoord in ons volkslied. Langs die weg ben ik gekomen tot onze gedachte voor 1977. Obedieren dat is gehoorzamen in gerechtigheid. Ik wil u graag het laatste couplet van onze nationale hymne laten horen. Het kan mij achteraf spijten dat deze laatste zang niet staat afgedrukt op de agenda van deze jaarvergadering.

*Voor Godt wil ick belijden
En sijner grooter macht
Dat ick tot gheenen tijden
Den coninck heb veracht
Dan dat ik Godt de Heere
Der Hoochster Majesteit,
Heb moeten obedieren,
In der gerechticheyt.*

In dit laatste couplet zingen wij op voortreffelijke wijs wat onze beginselen zijn ten opzichte van het gezag over ons. Het zal de Prince moeite genoeg gekost hebben loyaal te blijven te blijven tegenover de "coninck van Hispaengien", die hij niettemin altoos geeerd heeft. Doch hij heeft zich in gehoorzaamheid aan God den Heere, de Hoogte Majesteit, ge-

roepen gevoelt de tirannie te verdrijven. Wat dat aangaat is het voor ons anders. Immers aan het huis van deze Willem van Oranje is onze Monarchie opgedragen. Er is de laatste tijd genoeg geprobeerd om ons vorstenhuis in verachting te brengen. Ik behoef niets op te rakelen. De fractie en de partij, de fractie ook namens partij en onze kiezers, stellen er prijs op uitdrukkelijk en volmondig te verklaren, dat wij 'tot gheenen tijden de koninginne hebben veracht.'

Wij stellen er echter grote prijs op dat wij als politieke groepering operend in het politieke bedrijf als belangrijkste doelstelling hanteren, dat wij bovenal gehoorzaamheid voorstaan, gehoorzaamheid aan God in der gerechtigheid. Zelfs vinden wij dat wij indien het dilemma zich voordoet God meer moeten gehoorzamen dan de mensen. God de Heere de Hoogste Majesteit obediëren in gerechtigheid is heel kort en bijzonder krachtig de politieke doelstelling van de Staatkundig Gereformeerde Partij. Het vers is de melodie waaraan men in ons land ons herkennen kan. Wij wensen ons volk te herinneren aan zijn lied, het lied van zijn geboorte. Niemand hoeft zijn hersenen te pijnigen of de SGP een volkspartij is. Wij zijn het in heel unieke en meest ware zin. Zodoende gaat het ons om het welzijn van heel het volk. Het was de titel van de partijrede in 1962. Mijn eerste en ik knoopte daarmee vast aan een karakteriserende uitspraak van dominee Zandt.

Gehoorzamen in gerechtigheid. Ik wil erop wijzen dat het woord gerechtigheid in de Schrift ons politieke richtsnoer voorkomt in de zin van vraag gevraagde of geëiste gerechtigheid, als in de zin van antwoord, aan de dag gebrachte of gepresterde gerechtigheid. Gereali-seerde gerechtigheid. In de wet van de Heere, in de tien geboden als samenvatting vinden wij omschreven de gerechtigheid die God onze Schepper, de Hoogste Majesteit van ons vraagt en ook degelijk van ons vragen mag. De geboden des Heeren zijn onze voortdurende adviseurs bij al onze politieke oordeelsvorming. Daar mogen onze kiezers op rekenen. Wij als SGP fracties, op welke bestuurslaag wij ons ook mogen bevinden, hebben een hoogst edele Raad van State. Onze Raad van State zijn de Tien Woorden Gods en Zijn Woord dat eeuwig zal bestaan en trouw wordt bevestigd door alle tijden heen. Zijn heilzaam Woord neemt aan. Dat willen wij dat doen wij in alle zwakheid en beperktheid. Op deze manier willen wij, dat doen wij in alle zwakheid en beperktheid. Op deze manier willen wij zonden afgeleid te worden God dienen en het mooie is dat wij alzo op de meest juiste manier geheel het

volk en elke medeonderdaan voortreffelijk dienen. Wonderlijk is het wanneer ook maar ene kiezer daar zijn stem voor wil geven. Want het staat niet op ons program van nature. Even wonderlijk evenwel ook wanneer zelfs ene kiezer daar zijn stem aan zou onthouden. Want het is het best begrepen eigenbelang.

In deze zin wordt kennis, inkomen en macht het eerlijkst en bestendigst gespreid. Dit geeft kennis. Inderdaad en in de rijkste zin. Want wij verwerven verlichte ogen van het verstand door dit duister opklarend licht. Wij krijgen macht aan de boom van het leven. Tenslotte is in de onderhouding van de geboden grote loon geïnvesteerd. Het zijn niet de beste mensen die dit voorstaan. Integendeel. Wij zijn behept op met vele gebreken en besmet met ontelbare ondeugden. Niemand hoeft sterk de blik op ons te vestigen. Wij hoeven niet gefixeerd te worden. Echter zijn het stellig de alleruitnemenste beginselen en uitgangspunten, die wij voorstaan. Ik geloof dat wij er kwaad aan zouden doen dit te verzwijgen. Laten wij iedereen die wij ontmoeten opwekken ons te stemmen. Niet om de personen. De partij is klein, de vertegenwoordigers zijn gering. Dit bezwaar wordt veelvuldig tegen de Staatkundig Gereformeerde Partij opgeworpen. Wij willen u graag stemmen, maar u maakt getalsmatig zo'n kleine vuist in het parlement. Daar komt het toch immers op aan in het politieke krachtenveld. Je moet een stevige vuist kunnen maken. O, laf excuse! Alsof wij niet de machtigste beginselen voorstaan. Beginselen die eeuwig zullen triomferen. Van Paulus werd beweerd dat zijn brieven wel gewichtig en krachtig waren, maar zijn tegenwoordigheid van het lichaam zwak en zijn rede verachtelijk. Wij zijn er niet op uit om te ontkennen dat de presentatie zwak is en de numerieke representatie weg te cijferen. Maar de woorden en de beschouwingen zijn gewichtig en krachtig. Wanneer die geëind zijn op het Woord Gods, dan is er geen weerga. Zo zijn wij zwak en toch machtig. Niemand verachtte ons. In bedoelde kwaliteit. Dan geeft geen kiezer zijn stem verloren zo min wij onze tijd en energie, wanneer wij ons met hart en ziel dag en nacht hiervoor inzetten. Ik wilde met Paulus dat ik mijn stem kon veranderen, dat ik mijn stem zo liefelijk en innemend kon maken dat duizenden kiezers ons hun stem geven. Maar mijn ene stemgeluid kan in al uw veelstemmigheid vol uiteenlopende klanken voortgeplant worden en ontelbare bereiken

Zegt, ja zingt het voort dat wij willen dat ons volk overeenkomstig eigen lijflied God obedeert in der gerechtigheid.

Wie gerechtigheid zegt, noemt liefde. Gerechtigheid impliceert liefde. Liefde geve ons gezicht glans, onze stem warmte, onze woorden overende werfkracht. Liefde jegens God en Zijn Woord, Wet en dienst bovenal, doch tevens liefde voor het vaderland en volk. Wij behoeven niet met een zuur of zwart gezicht en niet op de gemelijke en verongelijke toon onze doelstellingen te bepleiten. Integendeel.

Primair is ons volkshuisvestingsbeleid er op gericht dat er eer in ons land woont, ons justitieel beleid dat de Heere Zijn recht ontvangt en ons milieuhygiënisch, dat het rijksgebied niet verontreinigd wordt door ongerechtigheid en afgoderij. Onze landbouwpolitiek beoogt allereerst dat de gerechtigheid uit de aarde opspruit. Het kost geen moeite op die manier nog even door te gaan. Maar het is duidelijk wat wij wensen. Iedereen kan derhalve gemakkelijk achterhalen wie wij zijn en wat wij nastreven. Hij kan ook zelf invullen wat wij verstaan onder gehoorzamen in gerechtigheid.

De kerkvader Augustinus schreef ter opening van zijn terecht beroemde Confessiones de overbekende woorden dat het mensenhart onrustig is, totdat het rust vindt in God de Heere. De kleine mens met zijn hart, waarin zoveel en allerlei omgaat heet wel eens microkosmos, de miniatuurwereld. Wat Augustinus aan het adres van de kleine wereld opmerkt, is evenzeer van toepassing op de macrokosmos, de grote wereld, waarin miljoenen microkosmosen met vele elkaar wederstrevende ideeën. Onrustig is deze wereld met haar bruisende volheid, totdat alle rumoer stil wordt en rust vindt. Wij verwachten immers een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, waarop - o wonder - gerechtigheid zal wonen.

Speciale onrusthaarden kwamen al zo vaak ter sprake. Zouden wij daarop afgaan dan gaat de tijd niet snel. Hoe lang al niet gesproken over het Midden-Oosten, waar onlangs in Libanon een bloedige oorlog woedde, over Ierland, over het zuidelijk deel van Afrika, waar door de steun van Sovjet Rusland en actieve inzet van Cubaanse militairen op gewelddadige wijze in Angola een andere situatie werd geforceerd. De fractie heeft bij herhaling geprotesteerd tegen ontwikkelingshulp aan Cuba, dat intussen elders ter wereld meent orde op zaken te moeten stellen. Uit het oogpunt van gerechtigheid als allereerst beleids criterium menen wij dat aan de noden van de derde wereld soulaas moet worden geboden, De vraag wie onze naasten zijn leent zich niet voor ontwijkende beantwoording in het licht van de Heilige Schrift.

Hoe dichtbij zijn tegenwoordig onze medebewoners van deze aarde. De rijke inhoud van het begrip gerechtigheid omvat ook solidariteit met de medemensen. Doch tevens met er voor zover mogelijk zekerheid bestaat inzake billijke en rechtvaardige plaatsing van middelen die ter beschikking komen.

Het hemd mag nader heten dan de rok, maar zonder rok staan wij beschaamd in ons hemd.

In de wereldbeheersende gespannen verhoudingen tussen de drie grootmachten zijn de laatste tijd wijzigingen gekomen. Amerika kreeg andere heren. Wellicht zullen een aantal accenten verschuiven. China verkeert in de typische situatie, die in autoritaire regiems ontstaat, wanneer figuren met alleenheerserallures wegvallen. Het lijkt nog zoeken naar de juiste man op de juiste plaats. De situatie lijkt nog geenszins uitgekristaliseerd. De overgangen plegen niet te geschieden zonder ingrijpende en dodelijke confrontaties. Dit is één van de ernstige schaduwzijden van dictatoriaal bewind. De aflossing van de wacht in het Kremlin kwam één en andermaal ter sprake. Wij zien hoe gemakkelijk geruchten ontstaan en op dezelfde wijze weer uit de circulatie geraken. Over de toekomstige loop van zaken en eventuele resultaten van machtswisseling doen wij verstandig een afwachtende houding aan te nemen. Laten wij echter nimmer in het ongewisse verkeren. Wie regeert en Wie alle dingen ten beste kan keren.

Op de conferentie te Helsinki kwamen belangrijke verlangens aan de orde. Enkele afspraken werden gemaakt. In veel meer verwijderde zin moeten wij constateren dat in dezen de geest wel gewillig is, maar zwak het vlees, dat met graagte denkt in nationale en ideologische termen. Want maatregelen in strijd met de geest van Helsinki met name in het Oostblok kwamen herhaaldelijk voor. Wanneer het evangelie zegt dat in de laatste dagen gedurig gesuggereerd wordt dat de Christus hier is of daar, moeten wij in veel uitgebreider zin ook denken aan beweringen, die suggereert dat her of der Messiaanse figuren en heiltoestanden of vrederijken bezig zijn te ontstaan, ook waar men zich wars en vijandig betoont van de Christus der Schriften. Geloof die niet, waarschuwt in alle nuchterheid het profetische Woord, dat nog nimmer faalde als betrouwbare toetsteen om na te gaan of de vele geesten die rondwaren uit God zijn.

Stellig in strijd met de geest van Helsinki is de toenemende opslag van wapenvoorraden, terwijl allang destructief geweld voorhanden is om de

oppervlakte van de aarde grondig te verwoesten. Speciaal wat de Sovjet in dit opzicht presteert vervult velen met grote zorg. Met paniecreacties is niemand gediend. Wij doen beter nuchter te zijn en te waken. Niemand ontvallen het hart. Het beste wat wij kunnen hebben bestaat hierin dat onze harten, temidden van de niet te bevatten onrust, waaraan onze wereld ten prooi is, in de God van alle heil gerust te zij. De onbegrijpelijkste vraag luidt hoe mensen, die zeggen dit weten en te beseffen, kunnen voortleven zonder waarachtig ernst te maken met deze dringende voorziening. In dit opzicht kan politieke ambitie ons verstikken. Zelfs wanneer de politiek zich bezig houdt met wat naar zijn inzicht lange termijnen zijn, is hij kortzichtig en van verre niet ziende. In dit opzicht heeft de god van deze eeuw de zinnen en harten verblind. Dit is het euvel van nagenoeg alle politiek, dat het besef ontbreekt van de wezenlijke lange termijn en dat hoegenaamd geen gevoel aanwezig is voor de uiteindelijke machtsverhoudingen. Hier geldt in meest beslissende zin de gehoorzaamheid in gerechtigheid. De God van hemel en aarde en de Koning van het heelal heeft recht op onderwerping en erkenning, terwijl trouwe verbondenheid met de medemens meebrengt dat wij de onwankelbare wetenschap van al deze dingen niet mogen achterhouden. Ware christelijke politiek die deze naam werkelijk verdient, mag zich niet beperken, hoewel ook dat sterk nodig is, tot bewogenheid met de naaste in ellende, maar moet evenzeer naast het recht der armen het recht van de Schepper en de Heere van heel ons leven tot gelding brengen. Het gaat niet exclusief om de navolging van de Bevrijder en Verlosser van gebonden en achtergeblevenen, maar tevens om de dienst van de Koning en Gebieder van mens en maatschappij. Het is een voortdurende verzoeking en een veelvuldig euvel dat christelijke politiek die deze typering zich wil waardig maken, het ene voor het andere vergeet of veracht. Wanneer Christus in geding is gaat het niet slechts om de vraag wie Hij was maar ook om wie Hij heden is.

Het laatste wereldgebeuren is zijn wederkomst. Het is een uiterst slechte zaak, wanneer in afwachting van de komst van zijn heer een knecht zijn mededienaren begint te slaan. Met andere woorden: de stellige verwachting van de wederkomst van onze Verlosser moet in alles onze levenshouding oprecht beheersen. Op die wijze kunnen wij alleen verantwoord in deze grote wereld zijn.

De christen leeft in de als-nochtans instelling. Hij handelt alsof alles ervan af hangt terwijl nochtans niets ertoe doet. Gemakkelijk concluderen velen dat de gelovige in de wereld staat en niet van de wereld is. Vaak krijgt dan de notie van het principieel en volstrekt los van de wereld zijn, de nadruk en alle interesse. Maar hij staat wel toegewijd, meellevend, werkzaam, belangstellend en vol overgave in de wereld. Hij is niet van de wereld, doch de wereld is wel van hem, gaat hem zeer ter harte, want het is Gods wereld en daarom de zijne. Ik vind dat dit alles wel eens gezegd mag worden. Alleen op die manier verdwijnt de ongeïnteresseerdheid voor de dingen van de tijd en van de aarde. Slechts zo is verklaarbaar waarom gelovigen zich alles zo kunnen aantrekken als betrof het henzelf. Zowel de veelvuldige noden als de bedroevende verworping. De wereld ben ik, zei Luther. Hij bedoelde dat hij met heel de zondige wereld voor God verdoemelijk was en daarom verwonderde het hem bovenmate dat God alzo lief deze wereld dat is al zo lief hem Maarten Luther had. Ook het omgekeerde geldt. Ik ben de wereld, de wereld gaat mij ter harte als mijzelf. Blijken moet dat de meest geestelijke, als u mij goed opvat, de meest wereldse is. Zelden neemt men ons in dank af, wanneer wij waarschuwend en vol zorg midden in de wereld verkeren. Wat hebt u zich met mij te bemoeien, zeggen de mensen. Het wordt zelfs als verregaande onverdraagzaamheid aangemerkt. Dat de onbaatzuchtige liefde de drijfveer zou kunnen wezen wordt niet begrepen. Ik weet dat onder ons wel eens stemmen opgaan dat het onzin is zich zo intens en belangstellend met de wereld bezig te houden. Die wereld gaat toch verloren, is volslagen dood en ligt in het boe. Goed, de wereld is dood in de zonde en de misdaden en zij ligt verloren in al de kwalijke gevolgen die het kwaad met zich voert. Is dat een reden de handen af te trekken? Dat kunt u denken. De piëteit vraagt dat wij aan onze geliefde doden de laatste eer bewijzen. Hier liggen ook de wortels van ons verzet tegen de crematie. Eer sluit zorg in zich en liefde. Alle verengende uitleg, die zich zelf hoeden moet uit overbezorgdheid niet over te slaan in je reinste Schriftekritiek, ten spijt zegt het Woord toch maar, dat God alzo lief de wereld had. Hierin is het geheim van ons politieke optreden, dat velen verwondert. Men vraagt zich af waarom wij met zoveel stoffelijke en zakelijke geaardheid zijn, terwijl onze orientatie een zo zeer geestelijke is. Het is een niet tegenstrijdige afwijking. Veeleer consequentie en toets. De waarachtige geestelijke gezindheid

leest men af aan de wijze waarop iemand de wereldse aangelegenheden afhandelt.

Voor mijn besef heb ik in deze rede die vanouds een politiek karakter draagt een heel aantal passen achteruit gedaan in het geestelijk gedachtegoed van waaruit wij opereren. Ik heb dat welbewust gedaan en met groot genoegen, omdat ik sterk het gevoel had tegelijk rekenschap te geven ook mijzelf van de hoop die in ons is. Graag ben ik op deze toer gegaan omdat ook in eigen kring wel eens gemeend wordt dat bij de huidige vertegenwoordigers het principieel achterblijft bij het praktische. Maar principieel is niet wat er bovenop ligt, maar wat er achter deze dingen gezegd, omdat het franse spreekwoord waarheid bevat dat wij wel eens een eindje terug moeten lopen om er middenin te springen.

Welnu, zowel de vele noden als de droeve verwording gaan ons aan, zei ik even tevoren. Is het geen nood dat ons land kamp met een hardnekkige werkeloosheid? Het kabinet beloofde veel, deed te veel om die beloften gestand te doen en moet daardoor verast een economische teruggang het hoofd bieden. Een recessie die door eigen onbesuisde start een speciale afmeting kreeg. Wij willen niet vol leedvermaak terzijde onze handen in onschuld en triomfantelijkheid staan wassen. Wij willen meedenken en meedoen om die vloek van werkeloosheid tegen te gaan. In gerechtigheid, dat is solidariteit. Maar wij menen dat wij de euvelen niet als zachte heemeesters met minste weerstand moeten bejegenen. Wij vinden dat aardgasbaten als niet blijvende bron van inkomsten op specifieke manier dienen te worden gebruikt. Wij vinden dat de rijksuitgaven binnen aanvaardbare norm moeten worden teruggedrongen. Het kabinet schuift teveel naar de toekomst. Zowel beslissingen als moeilijkheden. Het kabinet volstaat als gold het een systeem met schijnoplossingen van wezenlijke problemen en met indrukwekkende oplossingen van schijnproblematiek. De deskundigen doen uiterst behoedzame uitspraken over licht en aarzelend economisch herstel. De koppen in dagbladen die onthullingen doen over bedrijfssluitingen, massaal ontslag en arbeidstijdverkortingen willen de profetie nog niet grif beamen. Bovendien zegt aarzelend economisch herstel geen syllabe over verbetering van structurele euvels. Vanzelfsprekend geeft het reden tot dankbaarheid dat een suikerzieke geneest van een zware verkoudheid, doch hij blijft toch wel patiënt.

Ik maak me sterk dat in het vijftiental voorafgaande partijredes telkenmale over inflatie is gesproken. Het ageren tegen inflatie is echter ook al aan inflatie onderhevig. Kinderen kunnen doof worden voor en do bepaalde waarschuwingen zodat de gewaarschuwde per slot van rekening helemaal niet meer uitkijkt of oppast.

Het is niet mogelijk het volk te trakteren op allerhande materiële voordelen. Daarmee is het gevaar dat onverantwoordelijke dingen gebeuren niet uit de lucht. Het is immers niet aantrekkelijk met lege handen aan te komen. Natuurlijk is een van de methoden wat ter beschikking staat anders te verdelen. Wanneer deze overhaast en onbezonnen plaats vindt kan de nivellering heel wat ongewenste effecten oproepen. Het bedrijfsleven kan op een gegeven moment dringend speerpunten behoeven doch ook niet erin berusten dat stimulansen in de bedrijfsvoering gaan ontbreken. Tenslotte is bovendien gebleken dat men gaat sleutelen aan de structuren zelf. Dat is wel de inhoud van de verschillende wetsontwerpen, die tevens dienst moeten doen als toetsen, waarmee de linkse partijen het Christelijk democratisch appel wensen te examineren op daadwerkelijke progressiviteit. Het is een typische gang van zaken dat de ene Catshuis-sollicitant de andere proeven van bekwaamheid laat afleggen. Het gaat evenwel niet aan dat het hele bedrijfsleven wordt ingericht als laboratorium van alle mogelijke en onmogelijke experimenten. Naast pret- en landschapsparken zal er zodoende een omvangrijk proefpark ontstaan. Nederland moet beseffen dat het niet mogelijk is de kip te slachten en op eieren te blijven rekenen.

Een andere invalshoek om het bedrijfsleven te benauwen zijn de milieueisen. Het is verre van ons de voorwaarden voor een gezonden leef sfeer als onbeduidend terzijde te drukken.

Maar gelet op de zeer zorgwekkende werkgelegenheid is het noodzakelijk die niet uit het oog te verliezen. De echte gerechtigheid in dezen vereist een verantwoorde afweging, waarbij een billijke spreiding van belang is. Over lonen en prijzen kunnen wij elke dag lezen. Wij mogen de leefstandaard niet onaantastbaar achten. Evengoed als een gouden standaard kan een dergelijke ongewenste gevolgen opleveren, wanneer daaraan alles wordt opgehangen. De Bijbel prijst een sobere levenswandel aan. Het is goed daar eens aan te denken. Wanneer bezuinigingen, vergoelijkend en verhullend beleidsombuigingen genoemd, noodzakelijk zijn, en zij zijn dat, komen we er niet uit wanneer die uitsluitend in

andere sectoren vallen, terwijl in de gevoelige sfeer alles op de oude voet moet voortgaan.

Het is niet de bedoeling ditmaal uitvoerig op de economische recessie in te gaan. Het is bekend dat de SGP zich voor een deugdelijke normering van uitgavenstijging heeft ingezet. De discussie over de vraag of de recessie van nu al te veel overeenkomsten vertoont met die van de dertiger jaren wil ik nu evenmin voortzetten. Opgemerkt is dat protectionistische maatregelen achterwege zijn gebleven. Het ontbrak er nog maar aaaaan. De samenhang van de economieën van de landen is groter. Dat brengt echter mee dat de allerzwakste bij ineensstorting de sterkeren meeslepen. Economen zien ook de mogelijkheid onder ogen.

Precies honderd jaar geleden stond er in de troonrede als volgt: "De handel is over het algemeen de crisis, die sedert enige jaren heerst, nog niet te boven." Wellicht doen wij goed ditzelfde te zeggen.

Ik heb hiervoor gesproken over de noden van de tijd, maar eveneens over de verwording, het verval."Niets doet mij meer erbarmen in mijnen wederspoed, dan dat men ziet verarmen des konings landen goed." Ook dat is een vers uit ons Wilhelmus. Er is onlangs opgemerkt dat in deze partijpolitiek verwarde tijden sommigen zoeken naar een partij, die het volkslied heeft als herkenningmelodie. Daaraan willen wij tegemoet komen. Wij vinden het jammerlijk wanner de idealen en ideologieën van de dag en wanneer de begeerten van "hebben, houden en halen" ons land verarmen, omdat uiteindelijk de kracht tot productie en de lust tot gezonde arbeid vergaat. Wij willen aan de wens van een politieke opstelling overeenkomstig de herkenningmelodie tegemoet komen, zei ik. Doch dan moeten gegadigden goed begrijpen dat ons ten diepste met verontwaardiging, maar evenzeer met diepe deernis vervult dat lage lusten en zinnen een geweldige verarming teweeg brengen. Allereerst een ontzaglijke geestelijke armoede en leegte, doch bijgevolg tevens materiele teruggang, omdat het zich wreken moet, wanneer de veerkracht gebroken wordt. Velen maken zich zorgen over het groeiend oorlogspotentieel van Sovjet-Rusland. Wat zal het baten, wanneer wij de defensieve voorzieningen opvoeren, indien de innerlijke geestelijke weerbaarheid is verslapt?

Het is niet nodig alle dingen die ons vaderland in diepe armoe storten met name te noemen. Sommigen boosheden zijn schandelijk ook te noemen, zegt de Schrift. Naar mijn smaak worden, hoe veroordelend

ook, vele ontwikkelingen te zeer uitgemeten en te veel bij de naam genoemd. Want hierin kunnen zich eigensoortige wellust en zucht naar ongezonde dies zondige sensatie verschansen. Laat het kwaad onder ons zelfs niet genoemd zijn. Want wij hebben geen enkele behoefte onszelf te ontzien. De uitersten in de samenleving kunnen soms diep beschamend wegvallen. Niet die daar zegt en gispt, doch die doet en niet doet is beproefd

Alle jaren door heb ik de kwalijke gang van zaken geschetst. Wanneer wij de partijredes achter elkaar leggen zien wij een escalatie. Een opmars naar het hart en naar het centrale. Om iets ter illustratie te noemen, van publieke verkrijgbaarstelling van anticonceptioneel middelen per automaten naar abortus en van crematoria naar verpleeghuizen waar euthanasie wordt gepleegd.

Over het verloop van de abortuswetgeving meen ik niet te moeten uitweiden. Ieder is voldoende op de hoogte. In de "Banier" is voortdurend voorlichting gegeven. Het wordt weleens moeilijk hierover steeds te spreken. Eer we er erg in hebben overmeestert ons een gevoel van eigengerechtigheid. Dat moeten wij evenmin hebben. Want de gevolgen van eigengerechtigheid zijn dezelfde als die van ongerechtigheid. Ik heb in het heetst van het gevecht daar eenmaal de uitdrukking aan gegeven. De "achterban" zoals wij die noemen heb ik de vraag voorgelegd: Gij die zegt: Gij zult niet aborteren, aborteert gij? Het verdriet wel eens dat je over allerlei zaken brieven krijgt, maar dat niemand eens schrijft hoezeer zo'n vraag ten diepste beschuldigend en veroordelend dodelijk kan wonden. Want wat wel eens wordt gevraagd is gemakkelijk. Namelijk in het algemeen in scherp veroordelende termen spreken. Vooral gemakkelijk wanneer wij ons eigen groene brievenbusje voorbij lopen met onze aanzeggingen. En goedkoop is het eveneens.

De abortuswetgeving wordt bij de komende kabinetsformatie een zwaar punt. Welke buiging het CDA ook maakt, naar links of naar rechts, naar PvdA of naar VVD, zij hebben hun opvatting over legalisering van dit kwaad, en als gebleken, gaan die opvattingen parallel. Trouwens de christelijke democraten hebben in deze boter op hun hoofd. Want tegen het initiatief uit hun koker hadden wij uit werkelijkheidszin ernstige bezwaren. Goedbedoelde bepalingen op papier zouden te zwak blijken om abortuspraktijken zoals die zijn ingeburgerd te keren. Wij vrezen dat het geroep om euthanasie steeds geweldiger zal worden. Wie A zei, moet B zeggen. Wie abortus wettigt kan moeilijk bezwaar maken tegen

beëindiging van het leven op eigen verzoek door medemenselijk toedoen.

Niets doet ons meer erbarmen dan dat men ziet verarmen des konings landen goed. De jonge kracht van ons volk, de dauw onzer jeugd, de hoop van het vaderland werpt zich in de armen van de verdoving om de barre werkelijkheid te ontvluchten. Wij kunnen vele faciliteiten bieden aan onze jongeren, maar geen felicitaten. Felicitas, denk aan feliciteren, betekent geluk.

Tegen vele euvelen en zonden dienen wij stelling te nemen. Dreigen en verdoemen valt niet het zwaarste, wanneer wij eenzijdig te werk gaan bereiken wij verharding en het gunstigste geval ontmoediging. De Overheid is er volgens artikel 36 voor de kwaden en de goede. Het kwade moet beteugeld en gesublimeerd, dat is: veranderd in iets dat anders is. Tegenwoordig zijn wij gek op alternatieven. Het alternatief van het kwade is evenwel even kwaad, indien niet erger.

Het gaat echter om het betere alternatief. Wij moeten negatief optreden laten gepaard gaan met maatregelen in positieve zin daarom zegt de Schrift: breek de zonden af door gerechtigheid! Dat zijn twee dingen tegelijk. Want de realisering van de gerechtigheid impliceert de removatie, dat is de wegruiming, van de zonde. Removatie door renovatie te weten vernieuwbouw. Wat obediëren in der gerechtigheid niet aan zegeningen meebrengt. De God van de hemel zal het ons doen gelukken en wij, Zijne knechten, zullen ons opmaken en vernieuwbouwen.

Deo Volente 25 mei gaat ons volk ter stembus. Ik meen te weten hoe u allen uw stem bepaald. Echter wil ik u dringend opwekken anderen om hetzelfde te doen.

Vele partijen vragen om uw vertrouwen. Links en rechts. Links heeft als aantrekkelijkheid de sociale bewogenheid die tot al te goed is buurmans gek gemakkelijk ontaardt. Rechts presenteert de gewenste economische zakelijkheid en realiteitszin zonder welke het bedrijfsleven snel in de vernieling gaat. Wij willen daar niet zo gelukkig mogelijk tussenin gaan. Wij wensen niet partij van het veilige midden te wezen. Wij willen het optimale van wat links zegt te willen, en ook het optimale van wat rechts voorgeeft te brengen, verenigen. Ik geloof vast dat wij erin geslaagd zijn het beste van links en het beste van rechts samen te voegen in wat wij kozen als samenvatting van de bedoelingen in ons politieke schild namelijk in het woord gerechtigheid. Gerechtigheid, zeker ook in juridische en justitiële zin, doch evenzeer in een onderling evenwicht

sociale gerechtigheid, economische gerechtigheid. Gerechtigheid is een Zon, Die met vele stralen ons wil beschijnen. Moge zij dit doen. Laat des konings landen goed niet arm zijn aan deze zonneshijn.

Met partijen in het midden hebben wij onze moeite. Op het partijcongres van de Partij van de Arbeid is reeds de beduchtheid uitgesproken, en reeds eerder door velen, dat het CDA opgewarmde kost is. Een opgekalefaterde KVP. De KVP stond ontredderd en onttakeld daar. Waar voorheen fiere vleugels klapwiekten bleven stompen over. Dank zij de onvermoeide activiteiten van de heer Steenkamp kreeg de KVP links en rechts in respectievelijk ARP en CHU prothesen, dat zijn kunstvleugels. Het ging tenslotte via een stroomversnelling, waarin weinigen tegenstribbelden en een enkeling uit de stroom sprong. Wij moeten ons wel rekenschap geven van de draagwijdte en de diepe betekenis van deze samensmelting.

Kortgeleden is Groen van Prinsterer herdacht. Groen heeft eens wat Nederland aangaat geschreven: "Hier is de Republiek niet slechts met de Kerk verenigd; zij is geboren uit de belijdenis der Kerk". Wat op staatkundig erf gebeurt met het CDA raakt ongemeen de reformatische belijdenis. Wie deze belijdenis hoogacht en liefheeft moet wel in grote moeilijkheden komen zodra hij overweegt het CDA te stemmen. Groen zei: "De Republiek is geboren uit de belijdenis der Kerk". Geboren. Is dezen niet het eerstgeboorterecht van onze natie verhandeld voor een schotel rode moes?

De totstandkoming van de partij van de christelijk democraten is voor ons geen appél geweest om de gelegenheid weg te nemen om te kunnen stemmen op en politiek die ernst wil maken met de beginselen en met de erfenis van de Reformatie.

Juist dit jaar nu het CDA voor het eerst beroep doet op de kiezers is het een eersterangs eis, dat voor allen die moeite hebben met de samensmelting dat er een aantrekkelijke mogelijkheid zou hebben bestaan om voor de uitgangspunten van de gereformeerde belijdenis, die ook voor de staatkunde duidelijk en ondubbelzinnig getrokken zijn, te kiezen. Jammer dat die keuze bemoeilijkt wordt door enige ietwat toegenomen verdeeldheid.

Een antwoord op de fusie van de drie grote confessionele partijen door fusie van kleinere groeperingen lijkt mij het slechtste.

Maar wel zou ongetwijfeld indruk maken en weifelend over de streep trekken, wanneer die kleinere groeperingen toch blijf geven samen te

willen doen wat mogelijk blijkt, zonder eigen speciale vorm en inhoud van politiek optreden prijs te geven of meer dan gewenst en verantwoord te vervangen.

Ik voor mij persoonlijk blijf het betreuren dat het niet mogelijk bleek (een beslissing die ik geheel en al respecteer overigens) onze kandidatenlijst te verlengen met namen van enige kandidaten van de nieuwkomer, die via voorkeurstemmen eventueel zouden verkoren kunnen worden. Ik voor mij zie geen wezenlijk verschil tussen deze verticale verlenging en de horizontale lijstverbinding, waartoe wel besloten is.

Wij willen samenwerking en geen samensmelting. Dat biedt beste waarborgen voor optimaal effect. Ieder kan immers zichzelf blijven, terwijl al wat in gezamenlijkheid gebeurt ieders afzonderlijke zaak en doelstelling begunstigt. Voorheen heb ik wel eens uit de stukken aangetoond dat dit in de lijn is van stappen, die door onze voorgangers, de dominees Kersten en Zandt, zijn gezet.

Gods Woord geeft daarvoor, als ik juist zie en begrijp, licht en leiding. Ik denk aan de bekende woorden van de Heere Jezus uit Lukas 9, wanneer de discipelen een persoon verboden hebben duivelen uit te werpen, omdat hij Christus niet volgt. Vaak doen discipelen verkeerd en zien zij het niet goed. Zij willen ook kinderen bij de Heere Jezus weghouden. Die waren te jong en begrepen niet voldoende. Verhindert ze niet, zei de Heere Jezus. Zo zegt Hij in dit geval van hun verbod: 'Verbied niet, wie tegen ons niet is, die is voor ons. Het 'met ons volgen' is loffelijk en wenselijk. Uiteraard. Wij mogen dat evenwel niet verabsoluteren. Wij mogen hopen en overtuigd zijn dat wij het zuiverst de zaken zien, belijden en beleven. Betekent dit evenwel, dat wij rechtvaardig zijn en dat wij zonder onderscheid alle anderen moeten bezien als niets? Het is niet het gevoelen van onze Heere en Zijn gevoelen zij ook in ons.

Ik geef u weer wat Calvijn van deze tekst heeft gezegd: 'De naam van Christus was toentertijd zo beroemd dat personen die niet tot het getal van Zijn intieme discipelen behoorden, die naam gebruikten of mischienen zelfs misbruikten?'

Zover gaat Calvijn dat hij zelfs van misbruiken spreekt. Vervolgens wijst hij naar Fil. 1:18. Dan schrijft hij: 'En Christus verklaart dat wij als vrienden behoren te rekenen, die geen openlijke vijanden zijn. Voor zover zij niet schaden zijn zij nuttig en profijtelijk, want het is een

spreekwoordelijk gezegde dat ons indachtig maakt, dat wij geen twist moeten laten oprijzen tot wij ertoe gedwongen zijn'.

In de mond van twee getuigen, staat geschreven. Horen wij ook Matthew Henry: 'Wij mogen niet verachten en verkleinen die niet tot onze kring behoren. Niet mogen wij zeggen dat zij geheel niet volgen. Wij mogen er niet toe gebracht worden om dat tegen te staan, dat strekken kan tot verruiming en uitbreiding van de Kerk. Verbiedt niet, al is het in gebrek of met onregelmatigheid. Zij kunnen verschillen in gemeenschap, maar overeenkomen in de strijd tegen satan. Onder de banier van Christus moeten wij elkeen beschouwen als behorende tot dezelfde zijde. Al is het niet dezelfde vorm of onder dezelfde omstandigheid, toch moeten wij hen in hun arbeid tot nut van anderen niet belemmeren. Wij moeten niet ontmoedigen of koel afwijzen die de belangen van Christus koninkrijk dienen, al delen zij niet in alles onze beschouwing en volgen zij niet altijd onze wijze van doen'.

U moet mij goed verstaan. Ik leg geen mening op, ik leg slechts een mening voor. Alleen duidelijk is wel dat het 'met ons' net het afdoende criterium uitmaakt. Zonder op het minste en geringste samensmelting na te streven kan verantwoorde samenwerking niet alleen geoorloofd, maar zelfs geboden wezen. Dit wilde ik in het midden van uw vergadering neerleggen. Wat ik bij dezen in alle ernst doe.

Dus hoeven bepaalde vormen van verbintenis en van bondgenootschappelijke verhoudingen geenszins geweerd. Dacht ik. En ik meen ook de Geest Gods te hebben, schreef de apostel.

Alle bestuurders, volksvertegenwoordigers op elk niveau, bestuursleden en leden, medewerkers op het binnenhof en overal elders ook in Stichtingen en Verbande, aalleen ja allen, dank voor al wat u deed en tot stand bracht gedurende het voorbije jaar.

Wij gaan een jaar met verkiezingen in. Voor de zestiende maal. Wij hopen dat wij verblijd worden door een begunstigde uitkomst. Als SGP willen wij blijven gehoorzamen aan God in der gerechtigheid. Want gerechtigheid verhoogt een volk. De Heere moge verhoeden dat welverdiende oordelen komen, opdat op die wijze de inwoners der aarde gerechtigheid zouden moeten leren. Laat die dwang niet nodig zijn.

Deze wereld, ook ons land, is onder de moordenaar gevallen. Onder de mensenmoordenaar, die zich heeft aangematigd overste van deze wereld te zijn. Ware politiek beziend door het levende geloof in de Christus der Schriften treedt op als de barmhartige Samaritaan, waarvan de Hee-

re heeft gezegd: Doe desgelijks. Daarbij bedenken wij zeer levendig dat gerechtigheid ook barmhartigheid in zich besluit. Zo boordevol is het begrip gerechtigheid.

*Toon aller goden God te vrezen;
Doet recht aan armen en aan wezen;
Rechtvaardigt hem, die billijk klaagt,
Verdrukt of arm uw hulpe vraagt,
Verlost geringen uit hun lijden,
En wilt behoeftigen bevrijden
Rukt ʼuit der goddelozen hand;
Gerechtigheid verhoogt een land.*

*Maar ach, hier is het recht vergeten;
Men heeft noch kennis noch geweten;
Men wandelt in de duisternis;
Het wandelt al, wat zeker is.*

(Psalm 82)

Dat doet het.
Laat ons de pijlers vaststellen.
God die het ons gelukken en wij, Zijne knechten, zullen bouwen.